

Паралелно с публикуването онлайн на [полицейското досие на Тодор Живков](#) сайтът Държавна сигурност.com представя и поредица

„Тъмното минало на Първия”

. С нея се проследява дейността на Живков през 30-те години и съмненията за неговата агентурна обвързаност с полицията преди 9 септември 1944 г.

Материалите са част от документалната книга на Христо Христов [„Тодор Живков. Биография”](#), изд. „Сиела”, 2009 г.

Част 1 от поредицата хвърли светлина върху разминаванията между оскъдните материали от досието на Живков, свързани с неговите арести в полицията и други документи от архивите на полицията преди 9 септември 1944 г., доказващи други арести, за които бившия Първи премълчава до края на живота си.

□

Част 2 е посветена на провалите в няколко акции на комунистическата партия, в резултат на които Тодор Живков е напълно изолиран, поради съмнения, че е агент-провокатор.

⋮

Провалените акции през 1935 г. и ролята на Живков в тях

В края на 1934 г. комунистическата партия започва подготовката на три големи акции –

Написано от Христо Христов
Петък, 09 Септември 2011 09:31

спирането на влака, превозващ работници по околоръстната линия на София, наречен „Болшевик”, в текстилната фабрика „България” и във фабрика „Рашеев”, където са проведени митинги. На Тодор Живков като секретар на III партиен район в столицата и член на Софийския окръжен комитет на БКП, какъвто става през 1934 г., се преписва участие в организирането на акциите, а в провеждането на акцията във фабрика „България” участва лично. Акциите са осъществени през януари 1935 г., но не постигат очаквания от партията успех и не предизвикват особен отзвук сред работниците.

В мемоарната и историческа литература по-широко място е намерила акцията с „Болшевик”. Ето как я описва една от участничките в нея – **Пъша Павлова**:

„На 16 януари 1935 г. беше проведена една такава въоръжена акция. Работническият околоръстен влак, наречен „Болшевик”, беше спрял на спирка „Фондови жилища” и пред работниците издигната трибуна. Проведе се от I и IV районен комитет на БПК по указание на окръжния комитет на партията и се ръководеше от оперативното бюро начело с Коста Езекиев – секретар на I районен комитет на БКП и член на окръжния комитет, и членове – Коста Кинов, секретар на IV районен комитет, и Лука Вакарелов – секретар на I районен комитет на комсомола. Едновременно с нея трябваше да се проведат и акции във фабриките „България” и „Рашеев”. Там трябваше да бъде спряна работата на смените и издигнати трибуни, за да се отклони вниманието на полицията от основната акция по спирането на влака.

Едва на втория или третия ден след това полицията, вече информирана от своите секретни сътрудници, пристъпи към арести, като потърси съвсем определено организаторите. Ясно беше, че ѝ бяха точно посочени. Във връзка с акцията по спирането на работническият влак „Болшевик” бяха арестувани, съдени и получиха тежки присъди: Коста Езекиев, Коста Кинов, Славян Петров, Георги Узунов и Димитър Христов – по на 8 години затвор, а Пенка Сечанова – на 5 години 4 месеца.”

Бившият секретар на I районен комитет на комсомола **Лука Вакарелов** разказва:

„Тодор Живков познавам след 1934 г. Участвахме в някои партийни акции, но пряка връзка с него не съм имал. Знаех, че е печатарски работник. По това време не заемаше ръководна партийна длъжност. По-късно стана секретар на III районен комитет на партията в Лозенец. Акцията с „Болшевик“ беше организирана по указание на ОК на БКП и проведена от I и IV РК на БКП (индустриалния район и „Коньовица“). От нашия (I район) участвахме със Славчо Радомирски, секретаря на РК Коста Езекиев и много други, чиито имена не си спомням. От IV район беше Коста Хаджикинов и др. Участваха и от младежките организации на двата района. За да избегнем предателство, създадохме една тричленка (бюро). В нея влязохме Езекиев, Хаджикинов и аз. Това бяхме тримата, които знаехме всичко за акцията. Участниците бяха уведомени за задълженията си в последния момент – сутринта. Тодор Живков нито е организирал, нито е участвал в тази акция. Няколко дни след това започнаха арестите. На практика полицията се добра до най-активните участници. Аз бях принуден да мина в нелегалност и така работех до 1939 г.

Научих, че следствието се води в Дирекция на полицията лично от Гешев. След като ме потърсиха да ме арестуват, се убедих, че някой е проговорил. По-късно от другари научих, че това е Георги Узунов от Плевен. Най-вероятно е да е така, тъй като той беше един от малкото хора, които знаеха къде се укривам. Тодор Живков не участва в акцията, а не ми е известно да е бил арестуван по това време. Още повече, че той нямаше за какво да бъде задържан, тъй като нищо не знаеше и не взе участие в нея.”

Иван Мартинов обяснява:

„От 1935 г. до 1937 г. бях в Софийския затвор за политическа дейност. Там се запознах с Коста Езекиев, който беше осъден за акцията с „Болшевик“. Аз познавах брата на Коста – Кичо, с когото сме имали обща нелегална комсомолска дейност. След излизането ми от затвора през 1938 г. Кичо, разбирайки, че съм бил заедно с брат му, ми разказа, че при задържането му Коста Езекиев е видял Тодор Живков в Дирекция на полицията, но не като задържан. Срещата е станала в кабинета на Гешев. Година по-късно, след 9 септември 1944, когато Живков стремглаво се издигаше напред, случайно срещнах Коста и го запитах вярно ли е това, което ми е казал Кичо. Той потвърди, че всичко е точно.”

Изолиране и изключване от партията

Съпругата на покойния Коста Езекиев споделя:

„За акцията „Болшевик” ми е известно това, което мъжът ми е разказвал. През 1934 г. Коста е бил член на ОК на БКП. По същото време в окръжния комитет е стоял за разрешаване въпросът за наличието на предател, който своевременно е уведомявал полицията за провеждане на партийните акции. Ето защо се взема решение датата на акцията с „Болшевик” да не се съобщава предварително. Проведена е на 16 януари 1935, а на 1 февруари същата година участниците в нея са били вече арестувани. По време на разследването съпругът ми е отричал участието си. Един ден му било заповядано да стои с лице към стената и да не се обръща. Въпреки предупреждението Коста се обърнал и видял, че при него е въведен, за да го разпознава, Тодор Живков. За това обръщане мъжът ми е бил малтретиран. На разпознаването е присъствал лично Гешев. Съпругът ми не ми е казал да е провел някакъв разговор с Живков. По-късно пред Тодор Живков умишлено са били преведени няколко участници в акцията, включително и съпругът ми, като те са предположили, че това е отново с цел да бъдат разпознати. Тодор Живков не е участвал в акцията, но е знаел, че ще се провежда, без да знае точната дата. За „срещата” при Гешев Коста е успял да изпрати съобщение от затвора до партийните си другари. Зная, че в тази връзка е взето решение Тодор Живков да бъде отстранен. Мисля, че е бил изключен от партията.”

Коста Хаджикинов, друг участник в случая:

„Заседанието на Окръжния комитет, на което се реши провеждането на двете акции – „Болшевик” и срещу събранието на Попзлатев (за тази акция става въпрос по-долу), се състоя в квартирата на Олга Хранова и Тодор Стоянов Колев. Няколко дни след заседанието Коста Езекиев, Лука Вакарелов и аз като оперативно бюро за подготовка на акцията по „Болшевик” при най-строга конспирация обмислихме подробен план и пристъпихме към неговото реализиране. На 18 или 19 януари 1935 г. бях задържан заради „Болшевик”. Тодор Живков не беше включен и не е участвал в акцията „Болшевик”. Коста Езекиев ми съобщи, че акция „България” е провалена по вина на Тодор Живков, за която той е наказан от Окръжния комитет на партията.”

Липсват безспорни доказателства за това какво е наложеното наказание на Тодор Живков: отстраняване от състава на Окръжния комитет на БРП и забрана да заема ръководна длъжност (според него, неговите биографи и др.) или предупреждение равно на изключване (според други). Липсват също така доказателства за причините, предизвикали това наказание: заради тези провали или за конкретно неизпълнена акция, възложена от левосектантското ръководство на партията. В официалната му биография е възприета тезата, че това става в резултат на левосектантския курс.

Описана е една акция, в която Живков не изпълнява възложените му задачи. Тя е планирана след четири дни след акцията с „Болшевик“. На 20 януари 1935 г. властите организират с пропагандна цел, публично събрание в кино „Роял“ (днес Театъра на армията на ул. „Раковски“). На него се предвижда да говори директорът на току-що създадената организация „Обществена обнова“ на тема: „Работничеството и новата държава“. Трябвало е да подготвят условията за формиране на удобни за властта профсъюзи. Предвидено е било събранието да се предава по радиото. ЦК на БРП решава да проведе рискована акция – да вкара свои активисти в салона, които да обезпечат охрана на предварително определени партийни оратори срещу създаването на държавни синдикати.

С ръководството на тази рискована акция е натоварен по авторите на биографичния му очерк и по собствените му твърдения Тодор Живков. Той търси определената за връзка с Централния комитет другарка, за да докладва за обстановката и да получи инструкции как да постъпи. Не я намира и решава да отмени превземането на строго охраняваното полицейско съоръжение и дава указание да се проведе демонстрация пред сградата на застрахователно дружество „Балкан“. След този случай по решение на Централния комитет Живков е изваден от състава на Окръжния комитет на БКП, но остава секретар на III районен комитет на партията в София. Авторите на биографичния очерк явно са ползвали спомените на самия Живков, публикувани в сп. „Септември“ май 1972 г. и по-късно в том XX на „Избрани съчинения“, защото тази акция е отразена значително по-различно от **Пъша Павлова**:

„По решение на окръжния комитет на партията там трябваше да отиде голяма група партийци и комсомолци. Бяха определени наши оратори да говорят против създаването на държавни синдикати и да разтурят събранието. За тази цел всеки район трябваше да отдели по 10 души (5 партийци и 5 комсомолци), които под ръководството на Коста Кинов трябваше да организират охраната на ораторите. За това решение провокаторът Васил Ташков, който тогава беше член на ОК, веднага донася на полицията и тя взема мерки да осуети предварително тази акция.“

Тодор Живков посочва: „За неизпълнение на поставената задача бях изваден от състава на окръжния комитет на партията. На самото заседание на Окръжния комитет решението на ЦК на партията бе прочетено и прието без обсъждане. Това беше левосектантска акция”.

Съмненията за провокаторската дейност на Живков

Други обаче не мислят така. Въпросът за изясняването на истината около Тодор Живков е повдигана от различни функционери на БКП преди и след 9 септември 1944 г. Бившият партийен функционер **Цанко Спасов** разказва:

„През времето 1934-1936 г. бях член на I районен комитет на РМС (индустриалния район на София). През това време бях задържан и интерниран два пъти. С Тодор Живков се запознах едва през декември 1943 г. Запозна ме Георги Чанков. Впоследствие разбрах, че при различните провали Мишо Николов и Борис Тасков се усъмнили, че те се дължат на агент-провокатор в самия районен комитет. Само двама са решили и постепенно са изолирали отделни членове от заседанията. По времето, когато е бил изолиран от заседание Тодор Живков планираните акции не се провалял и полицията не е научавала за тяхното провеждане. Именно въз основа на това се е взело решение за изключването му от партията.

Оттогава до 1942 г. Тодор Живков не е участвал в дейността на БКП. Следва да се има предвид, че през този период дейността на партията е нелегална и документи не са съставени. Подчертавам този факт, тъй като според мен това даде възможност на

Написано от Христо Христов
Петък, 09 Септември 2011 09:31

Живков да изопачи историята и да се изкара активен деец за времето, когато е бил изключен от БКП за провокаторска дейност."

Христо Апостолов добавя:

„През 1948 г. като член на Централната контролно-ревизионна комисия (ЦКРК) ми беше възложено да изясня сигнали във връзка с дейността на тогавашния първи секретар на Софийския окръжен комитет Никола Дончев и втория секретар по организационните въпроси Тодор Живков. Научавайки за проверката, при мен дойде Коста Езекиев и ми разказа следното: При арестуването в Дирекция на полицията е видял да се движи в сградата, без да е арестуван, Тодор Живков. В момента, когато двамата са си срещнали погледите, той се обърнал с лице към стената. За резултата от проверката доложих на Вълко Червенков и Йордан Катранджиев. Червенков поиска от мен да не включвам в доклада съобщеното ми от Езекиев като ми възложи да извърша допълнителна проверка по този факт. Търсих в различни архиви, но не открих нищо.”

Груди Атанасов споделя:

„През 1949-1950 г. бях председател на Централната контролна комисия на партията. По това време Тодор Живков беше секретар на градския комитет на БКП и член на Секретариата на ЦК на БКП. Не помня точно месеца, когато той подаде молба да му се снесе партийното наказание „строго мъмрене с предупреждение без право да заема ръководна работа в партията”, наложено му от ЦК на БКП през 1935 г. Беше написал, че наказанието му е наложено за грубо нарушение на партийната дисциплина. Не беше отбелязал нищо повече в молбата си. С проучването на въпроса се заангажирах лично. Успях да установя, че той има вина за проваляне на акциите във фабрика „България” и в кино „Роял”.

Именно тогава Тодор Живков е арестуван от Гешев за около два часа, след което е пуснат на свобода. Това не отразих в доклада, тъй като не намерих протокол за разпит. От 1935 г. до края на 1942 той не участва нито в работата на партията, нито в революционното движение. Така съставения от мен доклад беше одобрен в съответствие с тогавашната практика от Политбюро в присъствието на Тодор Живков. Аз не съм присъствал на това заседание. Разбрах, че там той не казал нищо. След два дни обаче ме срещна и ми заяви, че не е съгласен с нашия протокол и мотивировката в него.

Написано от Христо Христов
Петък, 09 Септември 2011 09:31

Каза ми, че в протокола е трябвало да се отрази, че се е борил против погрешния левосектантски курс на партията, за което бил наказан. Тогава го попитах: „Добре, ако си бил против този курс, защо не го написа тогава в молбата, а искаш ние да го напишем в протокола.“

В молбата си въобще не споменаваше за какво е бил наказан. Мотивировката за наказанието му научих лично от Райко Дамянов – тогава секретар на ОК на партията, който ми каза, че ЦК му е възложил да проведе решението за наказанието на Живков в ОК, но в отсъствие на последния, доколкото си спомням. Когато му възлагат да свърши тази работа, предупреждават Дамянов, че „това решение е равносилно на изключване от партията, но по понятни съображения ние това не можем да обявим пред ОК, само вие ще знаете“.

Руси Христов, партиен функционер и директор на милицията след 9 септември 1944 г., посочва:

„Познавам Тодор Живков от по-късен период. Мога да ви разкажа за един разговор, който водих с Райко Дамянов някъде около 1954 г. Тогава той беше член на Политбюро и ние си останахме особено близки, каквито бяхме и преди. По това време Живков бе лансиран и избран за секретар на ЦК. В разговора Райко Дамянов сподели: „В края на 1934 г. или началото на 1935 г. той е секретар на ОК на БКП – София. По същото време са се провеждали няколко акции и е станал голям провал. Били арестувани много комунисти. За известно време бил арестуван и Тодор Живков.“

Единственият комунист, който бил освободен, бил той, докато другите били осъдени. ОК на партията е направил преценка за станалите провали и за причините. Стигнали са до заключението, че най-вероятно Тодор Живков е агент-провокатор и провалите са дошли оттам. Поради тази причина се е взело решение той да бъде изолиран, снет от партийна работа и около 7-8 години – до 1940 г. да не изпълнява никакви партийни поръчения. Не мога да кажа дали официално е бил изключен от партията и как е било оформено всичко това, но на практика неговото изолиране било равнозначно на изключване.“

Препратки към [полицейското досие на Живков](#)

Ето какво е останало в полицейското досие на Тодор Живков. Бившият му помощник Костадин Чакъров посочва, че последния протокол за разпит на Живков е от 14 февруари 1935 г. и показва, че тогава Живков е дал показания в Дирекцията на полицията след големите разкрития в Окръжния партиен комитет и непосредствено преди ръководената от него акция срещу „Обществената сила“ на Попзлатев. В протокола Живков посочва:

„В миналото съм бил член на Българския графически съюз до 19 май 1934 г., когато се разтури. Бях член на младежкия земеделски съюз Врабча-1. Не съм членувал в никаква комунистическа организация, нито съм вземал участие по комунистически трибуни... В организирането на комунистическите трибуни във фабриките „България“ и „Рашеев“ не съм вземал участие...“

Очевидно е, че той е бил заподозрян за участие само в тези две акции, а не за тази в „Роял“. За отбелязване е, че разпитът е станал на 14 февруари 1935 г., а само три дни по-рано – на 11 февруари 1935 г. в писмо № 20624 от същата дата на Дирекция на полицията, отдел ДС, до прокурора при Софийския апелативен съд се посочва:

„Понеже при разкритията по воденото дознание се установи, че и Тодор Христов Живков е участвал в нападенията на фабриките и издигане на трибуни, и за да може успешно да се привърши започнатото дознание и по отношение на него, моля да се иска разрешение от съда, съгласно чл. 79 от Закона за устройство на съдилищата, лицето да бъде задържано още 10 дни.“

Къде е потънало писмо №61 от 4 февруари 1935 г., с което е разрешено първоначалното му задържане? Защо в полицейските архиви не се намира и отговорът

Написано от Христо Христов
Петък, 09 Септември 2011 09:31

на въпросното писмо, открито в архивите на Софийския апелативен съд по преписка №30/1935? Тодор Живков очевидно не е бил задържан и за акцията в кино „Роял”. Както се вижда и от двата документа – протокола за разпит от 14 февруари 1935 г. и преписката на Софийския апелативен съд, въобще не е ставало въпрос за акцията в кино „Роял”. Също така е безспорно, че Тодор Живков е получил партийно наказание преди този период.

Спорно е наказанието – снемане от отговорна работа и изваждане от състава на окръжния комитет или изключване и преди всичко за какво е наказан. Преобладава становището, че е във връзка с провалите в окръжния комитет и заподозрянето му като агент-провокатор. Само той лансира версията, че е свързано с провала на левосектантската акция в кино „Роял”. До голяма степен тази версия е узаконена с протокол от заседанието на Централната контролна комисия под № 23 от 14 януари 1949 г.

Решението е взето по молба на самия Тодор Живков. Закономерно изниква въпросът – защо му е било нужно това. Та на 27 октомври 1946 г. той е избран за народен представител от Благоевградска околия във Великото народно събрание, а през декември 1948 г. на Петия конгрес на БКП е избран за член на висшия орган на партията – ЦК (членовете са общо 47 души), а на пленума на ЦК на БКП от 27 декември 1948 г. е сред избраните 11 членове на организационното бюро, ръководено от Георги Димитров.

Ясно е едно – Тодор Живков е положил доста старание, упоритост и усилия, за да почисти миналото си от неудобни факти.

Години по-късно **Мичо Ерменов**, зам.-началник на Главно политическо управление на армията (1960-1865) и един от участниците в опита за военен преврат срещу Живков през 1965 г., заключава:

„Нашата група познава Живков много добре и от близкото, и от далечното му минало. Райко Дамянов, член на Политбюро по онова време 1935-1936 г. е бил секретар на

Написано от Христо Христов
Петък, 09 Септември 2011 09:31

софийската градска партийна организация. Той казваше за Живков: „По онова време ние го изолирахме от ръководството на партията, защото беше агент-провокатор“. Питали сме го тогава – защо не каже за това? Но той се страхуваше.”

СЛЕДВА